

ЕТНОКУЛЬТУРНА БЕЗПЕКА УГОРЩИНИ ЗА НОВОЮ КОНСТИТУЦІЄЮ

ETHNOCULTURAL SECURITY OF HUNGARY UNDER THE NEW CONSTITUTION OF THE COUNTRY

Лемак О.В.,

*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри кримінального права і процесу
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Стаття присвячена теоретичному аналізу забезпечення етнокультурної безпеки Угорщини у зв'язку із прийняттям нової конституції країни. Надана характеристика угорської нації та умови її формування. Сформульовано висновки щодо відсутності ризиків для сусідніх держав і міжнародних організацій, викликаних наданням Угорщиною права на угорське громадянство етнічним угорцям із сусідніх країн.

Ключові слова: конституція, національна безпека, етнокультурна безпека, національна ідея, громадянство, угорська нація, етнос.

Статья посвящена теоретическому анализу обеспечения этнокультурной безопасности Венгрии в связи с принятием новой конституции страны. Представлена характеристика венгерской нации и условия ее формирования. Сделаны выводы об отсутствии рисков для соседних государств и международных организаций, вызванных предоставлением Венгрией права на венгерское гражданство этническим венграм из соседних стран.

Ключевые слова: конституция, национальная безопасность, этнокультурная безопасность, национальная идея, гражданство, венгерская нация, этнос.

The article is devoted to theoretical analysis of the provision of Hungarian ethno-cultural security in connection with the adoption of the new constitution of the country. The characteristic of the Hungarian nation and the conditions of its formation are revealed and made. Conclusions have been drawn regarding the absence of risks for neighboring states and international organizations caused by Hungary's granting of Hungarian citizenship to ethnic Hungarians from neighboring countries.

Key words: constitution, national security, ethnocultural security, national idea, citizenship, Hungarian nation, ethnos.

Постановка проблеми. Консолідація будь-якої нації неможлива без національної ідеї – тобто об'єднуючої мисленнєвої форми сприйняття глибинної сутності свого народу, в якій відображена його духовна першооснова, мета, сенс та фундаментальні принципи існування, що пронизує собою все національне буття та зумовлює суспільний розвиток. При цьому, необхідно зазначити, що цілеспрямоване викривлення історії, в першу чергу, має своєю метою порушити консолідацію нації, посіяти протистояння та ворожнечу, сепаратистські настрої серед колись єдиного народу і навіть свідоме зречення своєї національності. Зрештою це призводить до руйнації держави, подеколи з численними жертвами мирного населення. У зв'язку з цим сусідні держави і міжнародні організації проявляють значну стурбованість, викликану наданням Угорщиною права на угорське громадянство етнічним угорцям із сусідніх країн.

Стан дослідження. Аналізу еволюції зовнішньої політики Угорщини присвячено дослідження Д. Ткача та Ф. Рудича, порівняльний аналіз міжрегіонального співробітництва країн Центральної Європи здійснено у праці Є. Кіш, а деякі сегменти міжрегіонального та транскордонного співробітництва Угорщини розкриті у дисертаційних дослідженнях і публікаціях ужгородських науковців І. Бабинця і А. Головача. З угорського боку, зовнішньополітичні пріоритети Угорщини досліджувалися як представниками урядових кіл Угорщини (зокрема це наукові

публікації Г. Єсенскі, Ф. Бороша, П. Балажа), а також вченими академічного рівня (Ю. Гамбергер, Л. Нюсаї, Ж. Людвіг), однак комплексного конкретного аналізу саме етнокультурної безпеки Угорщини бракує як в Україні, так і в Угорщині.

Виклад основного матеріалу. Прийняття Конституції України ознаменувало вирішальний історичний етап у створенні суверенної, незалежної, демократичної, соціальної, правової, унітарної української держави і втілення в життя української національної ідеї у справі державотворення на найвищому – конституційному рівні. Конституція піднесла людину на істотно новий рівень, визнавши її найвищою соціальною цінністю, гарантувала місцеве самоврядування, проголосила політичну, економічну та ідеологічну багатоманітність у суспільному житті і нові засади в міжнародних відносинах [1, с. 7].

На сучасному етапі очевидним занепокоєнням угорців, і навіть поштовхом до прийняття нової Конституції стало оформлення власної національної ідеї та рух до консолідації угорської нації. «Наш Основний Закон, – зазначено у преамбулі Конституції (Національному кредо), – це основа нашого правопорядку: угода між угорцями минулого, сьогодення і майбутнього. Жива структура, що виражає волевиявлення нації, форму, в якій ми бажаємо жити» [2].

Національна самосвідомість є одним із невід'ємних атрибутів угорської нації і означає здатність особи усвідомлювати саму себе як інди-

відуальність і як члена всієї спільноти, через свою роль, місце, права й обов'язки в цій спільноті. Саме завдяки національній самосвідомості й інстинкту національного самозбереження будь-яка життєздатна нація прагне продовження своєї самобутньої еволюції. При цьому духовна єдність нації є не менш важливим чинником її безпечного існування, ніж національна територія та національне багатство.

Не в останню чергу, угорська нація ототожнює себе з етнічною спільнотою, яка є складним комплексом культурних, релігійних, історичних і політичних факторів. Зміст етнічної свідомості утворюють такі компоненти: усвідомлення належності до свого етносу, усвідомлення інтересів свого етносу, уявлення про культуру, мову, територію, стереотипи, ціннісні орієнтації, психологічні універсали. Значну роль у виникненні й розвитку етнічної самосвідомості угорців відіграє так звана політична міфологія, яка зводиться до ідеалізованого відображення і трактування історичних подій. Очевидно, такі міфи пов'язані з походженням угорського етносу або територіями, які цей етнос заселяв на тому чи іншому етапі своєї історії.

Між тим, угорській нації притаманна нормальна ідентичність, тобто така, за якої свій етнос сприймається позитивно, має місце позитивне ставлення до його культури, історії, існують природний патріотизм, який не переходить у фаворитизм, толерантні установки на спілкування з іншими етносами, розуміння їхнього місця в історії.

Г. Солдатова називає такий тип «позитивною етнічною ідентичністю». За нормальної ідентичності люди відчувають потребу в спілкуванні з етнічною групою, а рівень консолідованості особистості та етнічної групи залежить від типу особистості й від конкретної ситуації [3]. Відхилення від норми можуть бути як у напрямі наростання етнічних залежностей («етноцентризм», етнічний фанатизм), так і в напрямі їхнього згасання чи навіть заперечення (етнічна індиферентність, етніцизм).

Проте не властивий угорцям і етнічний нігілізм, тобто заперечення етнічної ідентичності, етнічних, етнокультурних цінностей у формі космополітизму, декларування свободи від усього, пов'язаного з етнічним феноменом, демонстрація себе як «людини світу» чи, зокрема, як європейської нації. Угорці, звичайно, вважають себе європейцями, але тільки в тих межах, де це не шкодить розвитку їх власної етнічної ідентичності.

Основним Законом Угорщини декларується шанування досягнень історичної конституції і Святої Корони, в яких втілюється перманентність конституційної державності Угорщини та єдність нації. При цьому не визнається призупинення дії історичної конституції в результаті іноземної окупації, заперечується термін давності щодо нелюдських злочинів, скоєних проти угорської нації і її громадян під владою націонал-соціалістичної та комуністичної диктатур.

Не визнається також і комуністична конституція 1949 р., оскільки вона слугувала основою для тиранічного правління, тому її оголошено недійсною і

нинішня свобода угорців зросла на ґрунті революції 1956 р. Відновлення ж державного самовизначення Угорщини, втраченого 19 березня 1944 р., почало відлік від 2 травня 1990 р. – дня створення першого вільно обраного народного уряду. Цей день буде вважатися початком нової демократії і нового конституційного порядку Угорщини [2].

У преамбулі Конституції (Національному кредо) зазначено: «Ми пишаємося нашими предками, які боролись за виживання, свободу, незалежність нашої країни. Ми пишаємося тим, що наш народ протягом століть захищав Європу і своїм талантом, сумлінністю збагачував її загальні цінності. Ми, громадяни Угорщини, прагнемо до того, щоб лад у нашій країні базувався на взаємодії нації» [2].

Відповідно до Ст. D Основного Закону, Угорщина, із врахуванням єдності всієї угорської нації, несе відповідальність за долю угорців, які живуть за її межами, сприяє збереженню і розвитку їх товариств, підтримує їх прагнення, спрямовані на збереження угорської ідентичності, здійснення індивідуальних і колективних прав, створення суспільних органів самоуправління, благополуччя на батьківщині, а також сприяє їх співробітництву між собою та з Угорщиною [2].

Безумовно, цей пункт Основного Закону відображає трагічну реальність, яка настала для угорців після закінчення Першої світової війни, коли країна втратила до 75% територій. Кілька мільйонів угорців опинилися розкиданими по всьому периметру угорської держави – від австрійського Бургенланда до українського Закарпаття.

Забезпечуючи етнокультурну безпеку, конституційна реформа в Угорщині створила значний внутрішній та зовнішній резонанс.

Відповідно до нової конституції, Угорщина змінює назву: вона перестає офіційно називатися Угорської республікою і стає просто Угорщиною. Крім того, в преамбулі до Конституції йдеться про спадкоємність сучасної Угорщини щодо середньовічної держави мадярів, яке за площею перевершувало нинішню Угорщину в два-три рази і включало всю територію Словаччини, українське Закарпаття, сербську Воєводину, майже всю Хорватію, частину Австрії і Словенії, а також половину Румунії [4].

Існує думка, що цей крок, напевно, спаде до впадоби угорським націоналістам, оскільки він повертає країну до колишньої традиції «великої Угорщини», яка не була республікою. І слово «республіка» для правої частини угорського політичного спектру є неприємним. Воно нагадує про поразку, оскільки республікою Угорщина стала в нинішніх кордонах, які не відображають етнічне розселення угорців. Третина етнічних угорців перебуває за межами Угорщини. Це психологічно і частково політично залишається великою проблемою [5].

Дійсно, двосторонні відносини Угорщини з сусідніми країнами суттєво визначає ситуація з угорською меншиною в кожній з них. У цій сфері були зроблені такі кроки, як приєднання в 1995 р. до Конвенції про захист національних меншин, прийнятої

Радою Європи, і підписання договору про дружбу і співробітництво зі Словаччиною, що гарантує охорону інтересів значної угорської меншини, що проживає в цій країні. У 1996 р. схожий документ був підписаний із Румунією, причому він ще більшою мірою концентрувався на питаннях, що стосуються становища меншин.

У 2001 р. був прийнятий закон, який викликав численні нарікання з боку сусідів Угорщини, згідно з яким угорцям – громадянам Румунії, Словаччини, Сербії та Чорногорії, Словенії, Хорватії, України – могло бути надано право користуватися послугами угорської системи охорони здоров'я, здобувати освіту і працювати в Угорщині на особливих умовах. У 2003 р. у цей закон треба було внести ряд поправок, щоб зняти претензії країн регіону, які стверджували, що закон є порушенням їх суверенітету і має дискримінаційний характер щодо інших меншин. У 2004 р. проводився референдум із питання можливості надання угорського громадянства етнічним угорцям, які проживають за кордоном, проте низька явка зробила його результати непередставницькими.

Конфліктні ситуації на етнічному та лінгвістичному ґрунті, які періодично виникають між Угорщиною і державами, де існують великі угорські спільноти, включають факти побиття окремих осіб угорської національності, групові бійки між угорцями та представниками «титовських» націй (у них бере участь переважно молодь), вербальні та візуальні (в формі графіті, спалення прапора тощо) прояви ксенофобії, державні обмеження культурного розвитку меншин. Найбільш складною залишається ситуація в Румунії, де, незважаючи на неодноразові звернення угорської діаспори Трансільванії і МЗС Угорщини, керівництво відмовляється створити повноцінну угорську автономію і відродити угорський університет. Важливу роль продовжує грати і феномен «воєн пам'яті», викликаних зверненням громадських діячів до трагічних подій минулого (як от злочини угорських і румунських збройних сил під час Другої світової війни, депортації угорців із Чехословаччини після її закінчення, конфлікт між румунським та угорським населенням у трансільванському місті Тиргу-Муреш в 1990 р.).

Варто зазначити, що захист і підтримка своїх громадян та національних меншин за кордоном є звичною практикою сучасних цивілізованих держав. Так, у Постанові Верховної Ради України від 2 липня 1993 р. № 3360 «Про основні напрями зовнішньої політики України» наголошено, що з метою забезпечення національних інтересів України її зовнішня політика постійно спрямовується на виконання найголовніших завдань у сфері зовнішньої політики, зокрема захисту прав та інтересів громадян України, її юридичних осіб за кордоном, створення умов для підтримання контактів із зарубіжними українцями і вихідцями з України, надання їм допомоги згідно з міжнародним правом [6].

Окремі категорії іноземців в Україні мають певні юридичні переваги. Так, чинним законодавством України на розвиток положення ст. 12 Конституції

України про задоволення державою національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за її межами, визначено правовий статус закордонних українців. Відповідно до ст. 1. Закону України «Про правовий статус закордонних українців» від 4 березня 2004 р., закордонним українцем є особа, яка перебуває в громадянстві (підданстві) іншої держави, але має українське етнічне походження або походить з України. При цьому закордонний українець – це не лише світоглядна категорія та спосіб само ідентифікації етнічних українців, які перебувають у громадянстві іншої держави, а й конкретний конституційно-правовий статус людини, який надається спеціально уповноваженим органом. Нині це Національна комісія з питань закордонних українців, положення про яку затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 10 серпня 2004 р. № 1024 й оновлення складу якої затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 855 [7, с. 213].

Між тим, нова конституція Угорщини піддалася критиці в сусідніх країнах, оскільки в тексті є такі слова, як «втрачені території» – це знову ж таки вважається прямим посиленням на історичну Велику Угорщину, яка колонізувала сусідні держави [8].

Західні ЗМІ, у свою чергу, закріпили за В. Орбаном ярлик «Уго Чавеса Європи» (вираз депутата Європарламенту Д. Кон-Бендіта). Французький тижневик L'Express назвав В. Орбана «новим імператором із Будапешту», записавши сучасну Угорщину в «авторитарні і диктаторські режими». Вторить французам італійська газета La Repubblica, що порівнює Угорщину з «країнами авторитарної Європи 1920-х або 1930-х рр.». У західноєвропейських і американських ЗМІ В. Орбан дедалі частіше зображується як «новий Гітлер» або «угорський Чаушеску», який прагне зміцнити диктаторський режим [4].

Європейським Правовим Центром, який представляє група європейських вчених-юристів (д.ю.н., директор Г. Пупінг, д.ю.н. А. Пекораро тощо), підготовлений юридичний аналіз нової угорської Конституції. У Меморандумі від 19 травня 2011 р., зокрема щодо зазначеного питання, говориться, що такі заяви не можуть вважатися антидемократичними. З метою ілюстрації своїх аргументів вчені демонструють, що конституційні ідеї Угорщини паралельні конституціям інших держав, що дотримуються аналогічних ідеалів (Хорватія, Польща) [9].

Стурбованість Венеціанської комісії також викликає і право на угорське громадянство етнічним угорцям із сусідніх країн, що може призвести до соціальної напруги навколо Угорщини і зашкодити міждержавним відносинам у Центрально-Східній Європі [8]. Дійсно, не варто забувати про те, хоч і в латентному вигляді, але триває тертя Угорщини з сусідами, не так навіть територіальне, скільки пов'язане з громадянством.

Закон про громадянство, запропонований тією ж партією «Фідес», передбачає, що етнічний угорець, який себе таким проголосить і який володіє угорською мовою, має право подати прохання про

надання йому угорського громадянства. Навіть якщо він живе за межами країни, наприклад, у Словаччині, де кілька сотень тисяч етнічних угорців, або в Сербії, чи навіть на Україні, де в Закарпатті є угорська меншість. Це, звичайно, викликає проблеми, особливо у випадку зі Словаччиною, де ця меншість проживає компактно на півдні країни. Напруга знімається тим, що Угорщина і всі її сусіди – за винятком України – члени Євросоюзу, і формально кордонів між ними як таких вже немає. Але це болюча історична тема. І деякі дії правого угорського уряду не додають спокою у взаєминах Угорщини з її сусідами [5].

У Меморандумі Європейського Правового Центру говориться, що дане положення Конституції Угорщини було піддано різкій критиці в основному з боку країн-сусідів, які звинувачують Угорщину в політичній експансії. Близько 500 000 угорців живуть нині в Словаччині і Румунії, на територіях, втрачених через Трианонський договір 1920 р. Це дуже чутливе питання досі є «болючим місцем», і це конституційне положення може викликати локальну напруженість. Можливо, так воно і відбувається. Але, з іншого боку, це може послужити засобом залагодження цього конфлікту, як наприклад в Ірландії, де система подвійного громадянства є рішенням, а не проблемою. Дійсно, ст. 2 Ірландської Конституції дуже схожа на Угорське положення такою заявою: «Ірландська нація дорожить своєю особливою близькістю з людьми ірландського походження, які

проживають за кордоном, який поділяє культурну близькість і спадщину Ірландії». Це положення також схоже на ізраїльський Закон про повернення від 5 липня 1950 р., який дає кожному члену єврейської діаспори право на повернення до Ізраїлю і на ізраїльське громадянство [9].

Висновки. Таким чином, стурбованість сусідніх держав і міжнародних організацій, викликану наданням Угорщиною права на угорське громадянство етнічним угорцям із сусідніх країн, можна вважати безпідставною і такою, що не може призвести до соціальної напруги навколо Угорщини чи зашкодити міждержавним відносинам у Центрально-Східній Європі, оскільки подібних прецедентів не спостерігалося з боку цієї країни з часів Другої світової війни. З іншого боку, це може послужити засобом залагодження цього конфлікту, як наприклад в Ірландії, де система подвійного громадянства є рішенням, а не проблемою, чи в Ізраїлі, який дає кожному члену єврейської діаспори право на повернення до Ізраїлю і на ізраїльське громадянство.

Угорська нація ототожнює себе з етнічною спільнотою, яка є складним комплексом культурних, релігійних, історичних і політичних факторів, у виникненні й розвитку якої значну роль відіграє ідеалізоване відображення і трактування історичних подій, що пов'язано із походженням угорського етносу або територіями, які цей етнос заселяв на тому чи іншому етапі своєї історії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бондарь Н. Конституционная безопасность личности, общества, государства: постановка проблемы в свете конституционного правосудия / Н. Бондарь // Правовая реформа, судебная реформа и конституционная экономика: Сборник статей. – М., 2004. – С. 42–43.
2. Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV
3. Солдатова Г. Етнічна ідентичність і етнополітична мобілізація. Демократизація і образи націоналізму в Російській Федерації 90-х років / Г. Солдатова ; під ред. Л. Дробіжева та ін. – М.: Думка, 1996. – С. 296–367.
4. Фомин В. Виктор Орбан – Уго Чавес Европы / В. Фомин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://via-midgard.info/news/in_midgard/23088-viktor-orban-ugo-chaves-evropy.html.
5. Шимов Я. О новой венгерской Конституции / Я. Шимов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.svoboda.org/a/9497837.htm>.
6. Про основні напрями зовнішньої політики України : Постанова Верховної Ради України від 2 липня 1993 р. № 3360 // Відомості Верховної Ради України. – № 37. – Ст. 379.
7. Федоренко В. Конституційне право України: підруч. / До 20-ої річниці Конституції України та 25-ої річниці незалежності України / В. Федоренко. – К.: Видавництво Ліра-К, 2016. – 616 с.
8. Бос А. Венгрия приняла новую Конституцию, вызвавшую неоднозначные реакции / А. Бос [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.rfi.fr/evropa/20110425-vengriya-prinyala-novuyu-konstitutsiyu-vyzvavshuyu-neodnoznachnye-reaktsii/>.
9. Меморандум Европейского Правового Центра от 19 мая 2011 г. «Новая Венгерская Конституция 25 апреля 2011» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eclj.orghttp://www.docme.ru/doc/632946/memorandum---novaya-vengerskaya-konstituciya>.